

פרשת וישלח | הרב אליעזר קשת'אל

הפנים היפות של יעקב

הפנים החשובות של יעקב

לאחר שיעקב מסיים את מאבקו עם המלאך, הוא קורא שם למקום בו הם נאבקו¹:

"וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנֵי אֵל כִּי רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל פָּנִים וַתִּנְצַל נַפְשִׁי:"

יעקב מדבר על מפגש פנים אל פנים, וקורא למקום הזה 'פניאל'.

ה'פנים' זה הנושא החורז את פרשתנו והנושא המזוהה עם יעקב בצורה מיוחדת. בתחילת הפרשה, כאשר יעקב שולח מנחה לעשיו אחיו, הוא מסביר את מטרת שליחת המתנות²:

"כִּי אָמַר אֲכַפְּרָה פָּנָיו בַּמִּנְחָה הַזֹּאת לְפָנָיו וְאַחֲרָיו כִּן אֲרָאָה פָּנָיו אִילֵי יִשְׂרָאֵל וְתַעֲבֹד" ³

הַמִּנְחָה עַל פָּנָיו וְהוּא לֵן בְּלִילָה הַהוּא בַּמִּנְחָה:"

לאחר מכן, יעקב נאבק עם המלאך פנים אל פנים. וכשיעקב נפגש עם עשיו, ועשיו אומר לו שהוא לא צריך את כל המתנות האלו, יעקב עונה לו⁴:

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל נָא אִם נָא מְצֵאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלִקְחֶתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פָּנֶיךָ" ⁵

כִּי רָאִיתִי אֱלֹהִים וַתִּרְעַנֵּנִי:"

יעקב אומר שהוא רואה את הפנים של עשיו כמו שהוא רואה את הפנים של אלוקים. גם כשיעקב מגיע לשכם המושג פנים חוזר על עצמו⁶:

"וַיָּבֵא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכָם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בָּבֹאוּ מִפְּדוֹן אָרֶם וַיַּחֲזֵן אֶת פְּנֵי הָעִיר:"

כל זה מתחבר למאמרי חז"ל רבים העוסקים בפניו של יעקב. הגמרא אומרת שהפנים של יעקב היו הפנים הכי יפות בעולם. הפנים של יעקב חקוקות על כיסא הכבוד. יחזקאל רואה על כיסא הכבוד פני אדם, חז"ל אומרים שזה פני יעקב. סתם 'פנים' במדרשי חז"ל זה פני יעקב.

קראנו בפרשת ויצא על המלאכים העולם ויורדים בסולם בחלומו של יעקב. המדרש אומר שהמלאכים ירדו למטה וראו את פני יעקב, עלו למעלה וראו את פני יעקב על כיסא הכבוד, ירדו וראו שוב, עלו וראו שוב. הם התבלבלו מה למעלה ומה למטה. הפנים העליונות ופני יעקב זה אותם פנים.

¹ ספר בראשית, פרק ל"ב, פסוק ל"א.

² ספר בראשית, פרק ל"ב, פסוקים כ"א-כ"ב.

³ ספר בראשית, פרק ל"ג, פסוק י'.

⁴ ספר בראשית, פרק ל"ג, פסוק י"ח.

הכוהנים מברכים אותנו בברכת כוהנים⁵:

"יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיְחַנֶּנֶךָ: יֵשָׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לְךָ שְׁלוֹם:"

דוד המלך מבקש מהקדוש ברוך הוא שיתגלה אליו⁶:

"אֵל תִּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי"

כשעולים לירושלים, לבית המקדש, עולים לראות את פני ה'⁷:

שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ אֶת פְּנֵי הָאָדָם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

הפנים האלו מזוהות עם פני יעקב. כמו שדוד אומר⁸:

"זֶה דֹר דְרָשָׁיו מִבְּקָשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֵלָה:"

לעסוק בסוגית הפנים זה לעסוק בסוגיה של יעקב.

לייפות את המציאות

הפנים של יעקב הן הפנים הכי יפות בעולם. מה זה אומר שהן הכי יפות ומה זה יופי? בפרשת וישב נקרא על יוסף שהיה 'יפה תואר ויפה מראה'. מה זה העיסוק היופי? הגמרא אומרת⁹:

"עשרה קבים יופי ירדו לעולם תשעה נטלה ירושלים ואחד כל העולם כולו"

על מה מדובר כאן בדיוק? מה זה היופי שירושלים נטלה? מה זה פנים יפות?

זאת סוגיה מאוד רצינית, האם אנו רוצים להיות יפים או לייפות את מה שסביבנו. בעם ישראל, יופי פירושו להיות אדם המייפה את העולם. אדם יפה עם פנים יפות מייפה את המציאות, מוסיף לה יופי, חן והדר.

תשעה קבים של יופי נטלה ירושלים- כלומר, היופי של ירושלים מייפה את העולם. ירושלים מפיצה ערכים בעולם, עושה את העולם יפה. יש לנו אחריות שעולמו של הקדוש ברוך הוא יהיה יפה. האחריות הזאת מגיעה לידי ביטוי בפנים. הפנים שלנו זה הכלי העיקרי שיש לנו להצליח לייפות את עולמו של הקדוש ברוך הוא.

אדם המזמן לחתונה יכול לבזבז הרבה זמן על התארגנות ולהתעסק ביופי שלו. אבל יש לו אפשרות אחרת להתעסק בשאלה האם הוא מייפה את האירוע, לחייך לאנשים, ליצור אווירה נעימה ולפרגן. הכל תלוי במאור הפנים שלנו. זיו הפנים שלנו זה הכלי המרכזי שלנו לייפות את עולמו של הקדוש ברוך הוא.

⁵ ספר בראשית, פרק ו', פסוקים כ"ה-כ"ו.

⁶ ספר תהילים, פרק כ"ז, פסוק ט'.

⁷ ספר שמות, פרק ל"ד, פסוק כ"ג.

⁸ ספר תהילים, פרק כ"ד, פסוק ו'.

⁹ מסכת קידושין, דף מ"ט, עמוד ב'.

כשהקדוש ברוך הוא מאיר אלינו פנים, הוא רוצה לייפות לנו את החיים. בשביל זה הקדוש ברוך הוא נתן לנו דברים יפים¹⁰:

"כִּי בְּאֵזֶר פְּנִיךָ נִתְּתָה לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ תוֹרָה וְחַיִּים אֲהַבָּה וְחֶסֶד צִדְקָה וְרַחֲמִים בְּרַכָּה וְשְׁלוֹם"

כך הקדוש ברוך הוא מייפה את עולמו ומייפה אותנו. הקדוש ברוך הוא נותן לנו חן. כשהקדוש ברוך הוא מוליד לנו ערכים וחיוכים מלמעלה, זה יפוי החיים. האהבה והרחמים זה היופי.

דוד המלך רוצה להיות עם פנים המייפים את העולם, שמוסיפים יופי. זה 'מבקשי פניך'. לבקש את פני ה' זה לרצות שיהיה לנו פנים כמו של הקדוש ברוך הוא, פנים המוסיפות יופי למציאות. לעלות לבית המקדש לראות את פני ה', לקבל מהיופי של ירושלים ולהפיץ הלאה בכל מקום.

כוח פני יעקב

אין משהו בעולם המומחה לפנים ויופי יותר מיעקב אבינו. יש לו את הפנים הכי יפות בעולם. אלו הפנים שהכי עסוקות בייפוי המציאות. הוא מנסה בכל פניותיו שהעולם יהיה יפה.

יעקב שומע שעשיו הולך להגיע, והוא רוצה לשנות את עשיו וליפות אותו. רש"י אומר¹¹:

"אֲכַפְרָה פָּנָיו. אֲבַטֵּל רוּגְזוֹ..."

יעקב חושב שאולי הוא יצליח קצת לשנות את עשיו. יעקב מצליח ועשיו מחייך, בוכה ומחבק. יעקב אומר שהוא הצליח לייפות את פני עשיו, הוא הפך את פניו לפני אלוקים. ההצלחה של השינוי הזה היא כוח פניו של אלוקים המתבטא בפני יעקב.

כשהמלאך תוקף את יעקב, יעקב מנצח אותו רק בעזרת פניו. אנו ננצח את המציאות והעולם רק עם פנים יפות, זה עיצוב המציאות.

יעקב מגיע לשכם, למקום חדש¹²:

"וַיָּבֵא יַעֲקֹב שְׁלֹם עִיר שָׁכֶם... וַיַּחֲזֵן אֶת פְּנֵי הָעִיר."

בפשט, יעקב חנה בקצה העיר. אבל הגמרא אומרת שהוא הוסיף חן לעיר ועיצב אותה¹³:

"וַיַּחֲזֵן אֶת פְּנֵי הָעִיר אֲמַר רַב מִטְּבַע תִּיקֵן לָהֶם וְשִׁמּוֹאֵל אֲמַר שׁוֹקִים תִּיקֵן לָהֶם"

מה שמעניין את יעקב לפני הכל זה רק לייפות את המקום. הרב קוק מסביר¹⁴, שיעקב נפגש עם העיר וראה שאין בה מפגשים בין האנשים, כל אחד עוסק בראייה מאוד צרה. זה מצב של סחר חליפין- החלפה של דברים רק למי שצריך ושיש לו מה שאני צריך. תיקון המטבע מאפשר לעשות עסקים עם כולם. יש יותר קשרים עם

¹⁰ מתוך תפילת שמונה עשרה.

¹¹ רש"י, ספר בראשית, פרק ל"ב, פסוק כ"א.

¹² ספר בראשית, פרק ל"ג, פסוק י"ח.

¹³ מסכת שבת, דף ל"ג, עמוד ב'.

¹⁴ עין איה, שבת א', פסקה רפ"ה.

אנשים שונים. משא ומתן ומסחר זה הזדמנות ליותר מגע ונגיעות אנושיות. יעקב מנסה לשפר את היחסים החברתיים ואת מעגל הקשרים. יעקב מוסיף חן לעיר, הוא מתקן שוק בשביל שאנשים יגיעו לעיר מרחוק. זה עולם שלם, עולם של יעקב, עולם של תוספת פנים. לכן מובנים דברי חז"ל שמביא רש"י¹⁵:

"וּצָא. לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה, ולמה הזכיר יציאתו, אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, שבזמן שהצדיק בעיר, הוא הודה, הוא זיוה, הוא הדרה, יצא משם, פנה הודה, פנה זיוה, פנה הדרה."

בזמן שיעקב בעיר הוא היה היופי של העיר, ההוד, הזיו וההדר שלה. כשיעקב יוצא מהעיר כולם מרגישים שהוא הלך, הפנים של העיר הלכו. הוא האיר פנים לכולם, היה אכפת לו מכולם, הוא שימח את כולם, הוא החכים את כולם. יעקב חיזק את האנשים, וזה חן המקום. כשהוא יצא מבאר שבע הכל נעלם מהעיר.

פנים מוסיפות יופי בעולם

זה לא חייב להיות בדיבורים גדולים. כשאדם מגיע למקום הוא לא חייב להיות מרכזי, אבל משהו בפנים שלו יוצר אווירה נעימה. הוא מחייך ומתעניין, ויוצר סביבו אווירה. הוא מעצב מקום. הוא מעצב את עולמו של הקדוש ברוך הוא, מוסיף לו יופי בעולם.

התורה אומרת גם על יוסף הצדיק שהיה איש של פנים. כשיוסף מגיע למצרים לאחר מכירתו על לא עוול בכפו לישמעאלים, הוא נמכר לעבד לפוטיפר. לאחר שהוא מגיע לבית פוטיפר הוא מוסיף חן למקום. הוא מצליח לעשות דברים טובים בביתו של פוטיפר. יוסף לא מנסה להרוויח אלא הוא רק רוצה שיהיה מוצלח לכולם.

יוסף עסוק בלייפות. זורקים אותו לכלא על לא עוול בכפו. הוא בבור, ולכאורה הוא אמור להיות עצוב. מהר מאוד הוא נהיה האחראי על החן של הכלא¹⁶:

"וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף וַיְטַאֲלוּ חֶסֶד וַיִּתֶּן חָנוּן בְּעֵינָיו שֶׁר בֵּית הַסֶּהַר:"

יוסף היה עושה סיור כל בוקר ובודק מה שלום כל האסירים. הוא לא משאיר את עצמו בבועה שלו ובתא שלו. שני שרים של פרעה נמצאים בבור, ויוסף מגיע עליהם בסיורו השגרתי, ומוצא אותם זועפים. יוסף שואל אותם על הפנים שלהם¹⁷:

"וַיִּשְׂאֵל אֶת סְרִיסֵי פְרֵעָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּמִשְׁמֵר בֵּית אֲדֹנָיו לֵאמֹר מִדּוּעַ פְּנֵיכֶם רְעִים הָיוּ:"

הגמרא אומרת¹⁸ שרבי יוחנן היה אחד מהאנשים הכי יפים בעולם. ממתי התלמוד הבבלי עוסק בתחרות מלך היופי? היה לרבי יוחנן יופי מיוחד, את היופי של ירושלים. רבי יוחנן היה מראה את יופיו בפני אימהות כדי שיולידו ילדים יפים. אם האימהות יסתכלו עליו יפה, ייוולדו להן ילדים יפים.

¹⁵ רש"י, ספר בראשית, פרק כ"ח, פסוק י'.

¹⁶ ספר בראשית, פרק ל"ט, פסוק כ"א.

¹⁷ ספר בראשית, פרק מ', פסוק ז'.

¹⁸ מסכת ברכות.

רבי יוחנן מעוניין שאנשים יהיו יפים. זה לא יופי מסתתר, אלא זה יופי מפיץ. הוא מזרעו של יוסף, שעין הרע לא שולטת בו- "אנא מזרעא דיוסף קאתינא". הוא רק מנסה להוסיף יופי בעולם.

זה אומר שאין עין הרע. העין לא רעה- היא עסוקה בלייפות. יופי הוא לא מושג אובייקטיבי, הוא מושג סובייקטיבי ורוחני. מי שלא ראה את בית המקדש, לא ראה בניין יפה מימיו. בית המקדש מפיץ יופי בעולם.

הגמרא אומרת שבשבת נוסף זיו לפנים של האדם. הקדוש ברוך הוא ברוך את השבת. חז"ל אומרים שזה מאור פנים. מה זה מאור פנים? זה התעסקות בלהאיר פנים¹⁹:

"לכה דודי לקראת כלה פני שבת נקבלה"

צריך לקבל את הפנים האלה ממרומים. הן מיועדות אלינו. הגמרא אומרת²⁰ שכשעושים שבע ברכות לחתן ולכלה, צריך פנים חדשות- מישוהו שלא היה בחתונה. אם אין פנים חדשות לא מברכים שבע ברכות. אבל אם רוצים לברך בשבת, לא צריך פנים חדשות מפני שהשבת עצמה היא פנים חדשות. הפנים החדשות של השבת זה מאור הפנים אחד לשני.

הארת פנים לקדוש ברוך הוא

אפשר להאיר פנים אחד לשני, ואפשר להאיר פנים לקדוש ברוך הוא. לברך ברכות בכוונה זה לחייך לריבונו של עולם, להגיד לו תודה על העולם הטוב שהוא נתן לנו.

במקרה כזה, הקדוש ברוך הוא מחייך חזרה²¹:

"בְּמַיִם הַפָּנִים לְפָנֶיךָ כִּן לֵב הָאָדָם לְאָדָם:"

עם ישראל מברכים את הקדוש ברוך הוא בכל דבר, והקדוש ברוך הוא נושא את פניו לישראל. עבודת בני יעקב זה עבודת יופי הפנים, הייפוי של החברה. לא לחכות למשהו אלא לעצב ישר. צריך דבר ראשון תמיד להאיר פנים ולהפיץ את הטוב, צריך להוסיף חן בעולם.

הרב מספר על בחור מעולה, שקדן וירא שמיים שהציעו לבחורה. היא נפגשה איתו ואמרה שהיא לא רוצה להיפגש איתו למרות האופי הטוב שלו מפני שיש לו צלקת גדולה על הפנים. השדכן סיפר לה שכשהבחור היה ילד, הוא ראה חבורת נערים מתנכלים לילדות וניסה להגן עליהן, ואחד מהנערים עשה לו את הצלקת עם מסמר. הבחורה אמרה שהיא הייתה הילדה שהוא הציל מהנערים. לאחר מכן היא רצתה להיפגש איתו דווקא בגלל הצלקת הזו.

לפעמים אנו רואים אנשים שהם מאוד יפים, הם מייפים את עולמו של הקדוש ברוך הוא.

¹⁹ מתוך קבלת שבת.

²⁰ מסכת כתובות.

²¹ ספר משלי, פרק כ"ז, פסוק י"ט.